

Protokoll

For møte i hovedkomiteen

Dato: 17.10.2018, kl. 10.00 – 16.00)

Sted: Folkehelseinstituttet, Markus Thranes gate 6, Oslo. Møterom Utsikten (7. etg.)

Møteleder: Jan Alexander

Deltakere

Fra Hovedkomiteen: Jan Alexander (leder), Angelika Agdestein, Lene Frost Andersen (stiller for Tor A. Strand), Øyvind Bergh (stiller for Yngvild Wasteson), Ellen Bruzell (stiller for Trine Husøy), Dag O. Hessen, Merete Hofshagen, Helle Katrine Knutsen, Åshild Krogdahl, Asbjørn Magne Nilsen, Trond Rafoss, Taran Skjerdal, Inger-Lise Steffensen, Gaute Velle

Forfall: Johanna Bodin, Edel Oddny Elvevoll, Gro-Ingunn Hemre (nestleder mat), Trine Husøy, Vigdis Vandvik (nestleder miljø), Yngvild Wasteson

Fra Mattilsynet: Monica Andreassen, Marie Louise Wiborg (sak 6)

Fra sekretariatet i VKM: Lars E. Hanssen (direktør), Maria Asmyhr (sak 8), Dean Basic (sak 1-5), Ingrid Margaretha Høie, Elin Thingnæs Lid, Martin Malmstrøm, Gro Haarklou Mathisen (sak 6), Kirsten Rakkestad (sak 7), Nina Fride Sand, Ville E. Sipinen, Astrid Tvedt, Merethe Aasmo Finne (ref.)

1. Åpning av møtet

Leder av hovedkomiteen, Jan Alexander, ønsket velkommen til møtet. På spørsmål om habilitet erklærte ingen av medlemmene mulige interessekonflikter i sakene som skulle behandles på møtet.

2. Godkjenning av møteinnkallelse og dagsorden

Møteinnkalling og dagsorden ble godkjent uten endringer.

Utkast til protokoll fra hovedkomiteens møte 29. – 30. mai har vært på høring hos møtedeltakerne med frist for tilbakemeldinger 18. oktober 2018. Hovedkomiteen hadde ingen øvrige innspill til protokollen. Protokollen ble publisert på vkm.no 26. oktober.

Sekretariatet minnet om terminologiveilederen, som alle faggrupper oppfordres til å teste ut i pågående vurderinger. Bakgrunnen for utarbeidelsen av veilederen er behovet for harmonisering av begrepsbruken i VKMs vurderinger. I dokumentet er det foreslått skalaer for de ulike elementene i en risikovurdering: datagrunnlag, konsekvens, sannsynlighet og

risiko. Tanken bak skalaene er at alle VKMs rapporter innen alle fagfelt skal bruke de samme trinnene og begrepene. Det er imidlertid opp til hvert fagområde å legge inn beskrivelser av de ulike trinnene/begrepene som er relevant for sitt område.

Terminologiveilederen er tilgjengelig under arbeidsstøtte på VKMs intranett «Risken».

3. Nytt fra sekretariatet

Direktør Lars E. Hanssen ønsket Caroline Fechner fra BfR velkommen til VKM. Fechner startet sitt 12 måneders gjesteopphold ved FHI/VKMs sekretariat 1. oktober. Oppholdet er i regi av EU-FORA- *The European Food Risk Assessment Fellowship Programme*. I perioden hun er i Norge vil Fechner undersøke metoder for raskere, sterkere og bedre eksponeringsvurderinger. I arbeidet vil hun se på miljøgifter i fisk og sammenlikne norske og tyske forekomst- og kostholdsdata.

Hanssen orienterte også om at han fyller 70 år i mai neste år, og at forberedelsen av utlysning etter ny direktør er i gang.

Vedtak: Orienteringen tas til etterretning.

4. Habilitet i VKM

Direktør Lars E. Hanssen orienterte om retningslinjer og praksis i VKM når det gjelder vurdering av habilitet til de som deltar i VKMs vitenskapelige vurderinger. Sekretariatet jobber for å øke åpenheten rundt habilitetserklæringer i hvert enkelt prosjekt. Sekretariatet jobber også med forbedringer av retningslinjene slik at disse blir enklere å følge for alle involverte.

Vedtak: Orienteringen tas til etterretning.

5. VKMs strategi

Ingrid M. Høie, kommunikasjonssjef i VKM, orienterte om VKMs strategi for perioden 2015-2018 og de underliggende strategiene: kommunikasjonsstrategien og strategi for berørte parter.

Hovedstrategien har fire satsingsområder: bedre risikovurderinger, synliggjøring av kunnskapsbehov, bedre dialog og VKM som attraktiv etat. Høie gikk gjennom hvert satsingsområde og pekte på hva som er gjort i denne perioden og hva som gjenstår.

Bedre risikovurderinger: utvide kompetansen på miljø, ha bred ekspertise, bruke oppdatert metodikk, å fokusere på kunnskapsgrunnlaget og svare presist på oppdraget. Kompetansen er betydelig utvidet, og komiteen og sekretariatet jobber stadig mer tverrfaglig. VKM har innført obligatorisk fagfellevurdering og åpnet for bruk av skreddersydde godkjeningsgrupper som ledd i ytterligere kvalitetssikring av vurderingene. Framover vil det være oppmerksomhet på dokumentasjon av søk og valg av litteratur, usikkerhet, og harmonisering av terminologi i risikovurderingene.

Synliggjøring av kunnskapsbehov: annet hvert år publiseres kunnskapsbehovrapporten som oppsummer kunnskapshullene som er avdekket i VKMs risikovurderinger. VKM bidrar også gjennom ulike kanaler i arbeidet med tilgjengeliggjøring og deling av data, og gjennomføring av kostholdsundersøkelser. Det er behov for en mer strategisk tilnærming til hvordan kunnskapshullrapporten skal få større nedslagsfelt og nytte.

Bedre dialog: nøkkelord er risikokommunikasjon og tillit. VKM har utviklet en egen strategi for dialog med berørte parter, har utviklet nye nettsider, blitt medlem av forskning.no, har gjennomført overleveringsmøter, bruk av høringsekspertes mm. Høie understreket at alle disse tiltakene er med på å styrke samfunnets tillit til VKM, sammen med tiltakene for at VKMs leveranser skal ha høy vitenskapelig kvalitet. Framover må VKM ha mer aktiv dialog med berørte parter, våkent blikk på uavhengighet, habilitet og åpenhet.

Attraktivt VKM er knyttet til arbeidsmiljø, tverrfaglige og samfunnsmessige oppdrag og effektive arbeidsprosesser. Av tiltak som ble nevnt var kompetansetiltak for komiteen, forbedrete forfatterskapskriterier og nye rutiner for registrering av rapporter i Cristin. Framover vil det bli stort fokus på å videreutvikle og forbedre samhandlingsløsninger. Det planlegges også en midtveisevaluering fra medlemmene i 2020.

I den påfølgende diskusjonen framhevet Lars E. Hanssen VKMs strategi for berørte parter, og oppfordret hovedkomiteen til å sette seg inn i den og komme med innspill på hvordan strategien kan oppfylles på best mulig måte. Hansen viste til at det er viktig med dialog med næringsaktører, NGOer og andre berørte parter, slik at de får større forståelse for Vitenskapskomiteens samfunnsoppdrag, hvordan komiteen jobber og rammene for VKMs virksomhet.

Vedtak: Hovedkomiteen takket for presentasjonen og tar orienteringen til etterretning. Sekretariatet vil bruke innspillene fra hovedkomiteen i det videre arbeidet med dagens strategi og i planleggingen av den neste.

6. Kunnskapsgrunnlag for overvåking av fremmedstoffer i mat

VKM har mottatt en forespørsel fra Mattilsynet om å utarbeide en oversikt over og risikorangering av fremmedstoffer i mat som kan utgjøre en potensiell helserisiko. Gro Haarklou Mathisen fra sekretariatet presenterte den foreløpige skissen til bestilling samt noen forslag/ideer til hvordan oppdraget kan løses.

Bakgrunnen for bestillingen er at Mattilsynet trenger et bedre kunnskapsgrunnlag for å kunne prioritere tilsynets overvåkings- og kartleggingsprogrammer.

Oppdraget fra Mattilsynet er todelt. I første omgang (del 1) skal det utarbeides en oversikt over fremmedstoffer i mat som kan utgjøre en potensiell helserisiko. Mattilsynet ønsker at følgende grupper av fremmedstoffer skal inngå i VKMs vurdering; tilsetningsstoffer og aroma, stoffer, stoffer som brukes ved produksjon av matkontaktmaterialer, miljøgifter og andre forurensende stoffer, prosessframkalte stoffer og naturlige gifter. Plantevernmiddelrester og legemiddelrester i mat overvåkes i eksisterende overvåkingsprogrammer som Norge plikter å gjennomføre i henhold til EØS-avtalen, og inngår derfor ikke i denne bestillingen.

I neste omgang (del 2) skal det gjøres en rangering av stoffene ut fra stoffets iboende farlighet (toksisitet) og hvor mye det antas at de ulike befolkningsgrupper får i seg av stoffet via maten (eksponering). I tillegg skal følgende beskrives; hvilke matvarer som er viktige kilder og som det dermed er aktuelt å ta prøver fra, hva som er egnede analysemetoder, hva som er optimal prøvetaking og hva som er et minimum av prøver som må analyseres for å gi kunnskap om nivåene i mat.

I sekretariatets forslag, som er diskutert med Mattilsynet, er det foreslått at listen med stoffer utarbeides ved ekspertvurderinger. Dette gjøres av en prosjektgruppe bestående av VKM-medlemmer med kompetanse og erfaring på de aktuelle fagområdene.

For å sikre enhetlig arbeid ble det foreslått at det er prosjektgruppen som beslutter hvilken metodikk som skal brukes for rangering av stoffene. I forslaget fra sekretariatet er det de respektive faggruppene som sluttbehandler risikorangeringene, mens rangeringen kan foregå i de respektive faggruppene.

I den påfølgende diskusjonen diskuterte komiteen Mattilsynets forslag til hvilke type stoffer som skal inngå i oppdraget og behovet for ytterligere presiseringer. Det ble også understreket at hovedkomiteen, i samråd med de aktuelle faggruppene, må bli enige om hvilke kriterier som skal legges til grunn for inkludering av stoffer på lista og hvilken metodikk for risikorangering som skal benyttes i fase to. Hovedkomiteen mente at også selve risikorangeringen muligens med fordel kan foregå i prosjektgruppen framfor i faggruppene,

og at de respektive faggruppene heller spiller inn til prosjektgruppen i denne delen av arbeidet. Det ble stilt spørsmål ved om det er hensiktsmessig å bruke VKM til å kartlegge hva som er egnede analysemetoder for de ulike stoffene som VKM vil identifisere.

Rapporten skal ferdigstilles innen 15. september 2019. Denne fristen er avgjørende for at Mattilsynet skal få etablert et overvåkingsprogram for fremmedstoffer i løpet av 2020. Inger-Lise Steffensen fra hovedkomiteen har takket ja til å være faglig leder for arbeidet og Gro Haarklou Mathisen i sekretariatet vil være prosjektleder.

Vedtak: Sekretariatet tar med seg hovedkomiteen innspill i den videre planleggingen før oppstart av prosjektet.

7. Mikroplast – forekomst og implikasjoner for mattrygghet og miljø i Norge

Det er stor interesse, usikkerhet og bekymring blant norske myndigheter, forskere og befolkningen for øvrig for hvilke konsekvenser plastforurensing kan ha for jord, vannveier og hav. Det finnes i dag ingen oversikt over hvilke følger mikroplast kan ha for norske matressurser, miljø og menneskers helse. Hovedkomiteen ønsker å bidra til større forståelse av hva som er kilder til mikroplast, og av hvilke konsekvenser denne type forurensing har. Komiteen besluttet derfor høsten 2017 å oppsummere kunnskapsstatus for forekomst og nivå av mikroplast i miljøet og vurdere hvilke følger dette kan ha for økosystemer, terrestriske og akvatiske organismer, samt for matproduksjon og human helse i Norge. Prosjektet skal bidra til økt kunnskap hos myndigheter og forskningsinstitusjoner om hvilke kunnskapsbehov om mikroplast som finnes, og innen hvilke områder det er behov for nasjonale data. Prosjektet skal også identifisere og beskrive pågående norske og internasjonale forskningsinitiativ på dette området på en måte som gjør informasjonen tilgjengelig for allmenhet, forskere og myndigheter.

Faglig leder Janneche Utne Skåre gjennomgikk status for prosjektet, tidslinje og videre planer for arbeidet. Prosjektgruppen har gjennomført systematiske litteratursøk og har hatt en omfattende gjennomgang av referansene i henhold til definerte inklusjons- og eksklusjonskriterier. Det har også blitt gjort en stor jobb med å lage Excel-skjemaer for ekstraksjon og sortering av data. Faglig leder bekreftet at nanoplast vil være inkludert i vurderingen. Her er imidlertid analysemetoder og kunnskap om forekomst begrenset.

Prosjektgruppen vil presentere rapporten for hovedkomiteen på møtet 14. februar neste år. Det legges opp til godkjenning av vurderingen på hovedkomiteens møte 28.-29. mai, med publisering 26. juni 2019.

Vedtak: Hovedkomiteen takker for orienteringen og tar informasjonen til etterretning, Komiteen støtter prosjektgruppens plan for å fullføre arbeidet. Prosjektgruppen vil vurdere om nanoplast bør inkluderes i tittelen til rapporten.

8. Genomredigeringsteknikker – implikasjoner for risikovurdering

Vinteren 2017/2018 initierte VKM et prosjekt for å se på hvilke implikasjoner CRISPR og andre genomredigeringsteknikker kan ha for risikovurdering av produkter som er utviklet ved hjelp av disse teknikkene. Prosjektet er forankret i hovedkomiteen. Hovedprosjektleder Martin Malmstrøm orienterte om mandatet for prosjektet, sammensetning av prosjektgrupper og status i arbeidet.

I henhold til mandatet skal prosjektet kartlegge og beskrive ulike genomredigerings-teknikker, samt dagens og framtidig bruk av disse teknikkene innen planteforedling, husdyravl (både landdyr og fisk), og på mikroorganismer. Hovedvekten skal legges på organismer og endringer som er relevante for norske forhold. Dette innebærer både organismer som er relevante for utsetting i Norge, og produkter som er aktuelle for import. Videre skal potensielle utfordringer for risikovurdering av genomredigerte organismer og avledete produkter med hensyn på mattrygghet og miljø beskrives, og hvordan disse kan adresseres av risikovurderere. Spesiell oppmerksomhet skal rettes mot potensiell spredning og sporbarhet av disse organismene. Prosjektet skal også beskrive mulige implikasjoner ved bruk av CRISPR og andre teknologier i produksjon av genomredigerte organismer og hvilke potensielle effekter etablering og spredning av slike organismer kan ha på biologisk mangfold i Norge. Tilsvarende skal VKM vurdere potensielle effekter på human- og dyrehelse ved konsum av genomredigerte organismer eller produkter basert på slike organismer.

Prosjektet er organisert som et hovedprosjekt med seks ulike delprosjekter. Fire av delprosjektgruppene, som har ansvaret for henholdsvis teknologi og metodebruk, husdyravl/dyrevelferd, planteforedling/plantehelse og mikrobielle organismer er kommet i gang med sitt arbeid. Gruppene som skal vurdere miljøeffekter og bruk av genomredigerte organismer til mat og fôr, vil starte opp på nyåret og ta utgangspunkt i aktuelle case som utkrystalliseres i det innledende arbeidet.

Vedtak: Hovedkomiteen takker for orienteringen og slutter seg til utkastet til mandat for prosjektet. Hovedkomiteen støtter sammensetningen av prosjektgrupper og tidslinje for prosjektet.

9. GM HT-planter og rester av plantevernmidler

Saken ble initiert av VKM høsten 2017 og er forankret i hovedkomiteen. Prosjektleder Ville E. Sipinen orienterte om bakgrunnen for selvinitieringen og status i arbeidet.

VKM har løpende oppdrag fra Mattilsynet og Miljødirektoratet på å vurdere alle genmodifiserte organismer og avledete/prosesserte produkter som søkes godkjent i EU. De fleste markedsføringssøknadene som VKM har til vurdering gjelder import av mat og fôr fra genmodifiserte, herbicidtolerante planter. Majoriteten av disse har økt toleranse mot virkestoffet glyfosat, ofte kombinert med andre egenskaper som insektresistens og toleranse mot andre bredspekterede ugrasmidler. I EFSA's retningslinjer er det ikke krav om at søker oppgir restmengder av tiltenkt herbicid i avlingen. Dette er heller ikke en del av VKM's oppdrag for Mattilsynet. Faggruppen for GMO har imidlertid gjennom flere år etterspurt informasjon om/påpekt manglende dokumentasjon på målinger av restmengder i plantematerialet når EFSA har hatt disse søknadene på offentlig høring.

På denne bakgrunnen har komiteen hatt et behov for å vurdere om genmodifiserte, herbicidtolerante planter kan representere en økt helserisiko for forbrukerne sammenlignet med konvensjonelt dyrkede planter. Økt helsefare kan oppstå på grunn av økte restnivåer av plantevernmidler og/eller metabolitter i mat og fôr fra disse plantene, og det er behov for å kartlegge og sammenligne tilgjengelige data på restnivåer av glyfosat og dets metabolitter, samt andre relevante herbicider som brukes i konvensjonell dyrkingspraksis og ved dyrking av genmodifiserte planter. I tillegg omfatter prosjektet en vurdering av om de genetiske modifikasjonene som brukes til å gjøre en plante tolerant overfor glyfosat kan påvirke metabolismen av glyfosat og/eller andre plantevernmidler. Rapporten skal også gi en vurdering av om mulige endringer i spekteret av metabolitter kan ha implikasjoner for toksisiteten av glyfosattolerante planter. I tillegg skal prosjektet beskrive ulike praksiser for bruk av plantevernmidler ved dyrking av herbicidtolerante planter, og ved dyrking av tilsvarende konvensjonelle planter. Prosjektet konsentrerer seg om soya, raps og mais, som er de artene som dominerer dette markedet globalt.

Hovedkomiteen vil få rapporten til en grundig gjennomgang på komiteens neste møte 4. desember. Så langt konkluderer prosjektgruppen med at det er svært lite relevante data tilgjengelig på restnivåer av glyfosat og metabolitter av glyfosat, og andre relevante herbicider som benyttes i dyrking av både glyfosattolerante og konvensjonelle kulturer. Tilsvarende finnes det ingen/svært lite relevant informasjon om mulige endringer i nedbrytningen av andre plantevernmidler som følge av genmodifiseringen, samt endringer i spekteret av metabolitter som kan ha implikasjoner for toksisiteten av glyfosattolerante planter.

Vedtak: Hovedkomiteen takker for orienteringen og tar orienteringen til etterretning. Komiteen slutter seg til beskrivelsen av arbeidet så langt og planene fremover. Rapporten skal legges fram for hovedkomiteen for endelig godkjenning 14. februar 2019.

10. Hovedkomiteens arbeid fremover

Jan Alexander orienterte fra avslutningsmøtet for forrige hovedkomité 29.-30. mai, inkludert en oppsummering av innspillene fra den avtroppende komiteen og planer for det videre arbeidet.

På møtet i mai orienterte Miljødirektoratet og Mattilsynet om kommende oppdrag til VKM. De ulike sakene som ble presentert hadde ulik status, fra saker på idéstadiet til påbegynte bestillinger. Hovedkomiteen ga innspill på disse sakene og kom med forslag til saker som muligens burde stå på de to listene. Helt overordnet mente den forrige hovedkomiteen at helhetssyn på problemstillinger generelt er viktig, eksempelvis som å vurdere risiko og nytte av samme sak. Videre var komiteen opptatt av viktigheten ved å løfte opp store problemstillinger og å setter sakene i kontekstene bærekraft, «One Health» og biologisk mangfold.

I tillegg diskuterte hovedkomiteen mulige selvititeringer og VKMs arbeid med gjeldende og kommende strategi. Hovedkomiteen konkluderte at VKMs strategi for perioden 2015-2018 i relativt stor grad er fulgt opp. Selvititering er viktig for VKMs uavhengighet, og slike prosjekter har det vært mye av det i denne perioden. Mat- og miljøintegrering er på vei, med interessante men krevende diskusjoner. Én fordel med et bredt mandat er at «One Health» og muligens elementer av bærekraft mer automatisk blir med i VKMs oppdrag. I VKMs neste strategi vil det bli viktig å vise fram VKMs rolle når det gjelder store globale utfordringer og sektorovergrepene problemstillinger. Det er også viktig å fortsette arbeidet med å sikre og bedre kvaliteten i VKMs risikovurderinger.

Forrige hovedkomité ga også innspill på møteform og aktuelle aktiviteter for komiteen. Metodikk står helt sentralt for arbeidet i VKM og det er ønskelig å sette av tid til å gå igjennom flere veiledningsdokumenter fra EFSA mfl. (usikkerhet, evidens-vekting mfl.). Det ble også foreslått å gå igjennom risikovurderinger fra de ulike fagfeltene, for på den måten å få mer dybdekunnskap om de ulike faggruppernes arbeid. Dette er spesielt viktig for hovedkomiteen som skal forstå VKM på tvers av fagområdene. Det er også viktig med felles forståelse av litteratursøk og litteraturgjennomgang, og fortsette arbeidet med å heve kompetansen i både sekretariatet og komiteen.

Vedtak: Hovedkomiteen tok orienteringer til etterretning.

11. Eventuelt

Mattilsynet orienterte om at de forbereder nye oppdrag til VKM på henholdsvis nytte- og risikovurdering av fisk og risikovurdering av dioksiner i mat. VKM og Mattilsynet er i dialog om de to oppdragene.

Hovedkomiteen diskuterte bruken av ordet «opinion» i VKMs rapporter på engelsk og om det er behov for å presisere at det med dette menes en vitenskapelig vurdering og ikke en personlig vurdering.

Vedtak: Orienteringen fra Mattilsynet tas til etterretning. Sekretariatet vil følge opp diskusjonen om bruk av «opinion» i VKMs rapporter.

12. Nye møtedatoer

Møtedatoene for vårsemesteret 2019 ble fastsatt til 14. februar og 28.-29. mai.